

PROF. STASYS YLA

LIETUVIŲ KATALIKŲ MOKSLO AKADEMIJA

BENDRAS ŽVILGSNIS Į PRAEITĄ KELIĄ

Atspaudas

iš

L. K. M. Akademijos *Suvažiavimo Darbų* V t.

3-28 psl.

Roma 1964

LIETUVIŲ KATALIKŲ MOKSLO AKADEMIJA

BENDRAS ŽVILGSNIS Į PRAEITĄ KELIĄ

Akademija artėja į 40 metus nuo savo įsikūrimo. Tai viena proga žvelgti į josios praeitą kelią. Antroji proga — šis suvažiavimas, penktasis iš eilės ir pirmasis Amerikos žemyne. O tai iškelia reikalą — pristatyti faktiną suvažiavimo šeiminingę — Akademią — ypač tiems dalyviams, kurie apie ją mažai girdėjo.

Akademijos kelias, kurį liesime, prasiplės 14 metų pirmyn, kada iškilo pirmoji mintis tokią instituciją katalikams turėti Lietuvoje. Tiek pat metų vėliau iškrito iš Akademijs istorijs, nes bolševikai, okupavę Lietuvą, 1940 m. šią instituciją uždarė, ir ji buvo atkurta tik tremtyje.

Mūsų pranešimas palies šiuos keturis Akademijs istorijs tarpsnius: idėjos iškilimą bei svarstymą 1908 m.; jos realizavimą įkūriant Akademią 1922; Akademijs veiklą, pagyvėjusią ypač nuo I suvažiavimo 1933 ir jos atkūrimą bei veiklos vystymą nuo 1954 metų.

Šis pirmas bandymas žvelgti į Akademijs praeitį iškelia ir jos paskirties klausimą, kuris lygiai reikšmingas dabarčiai ir ateičiai. Šitaip išsiaiškinus pranešimo tikslą, teko jo planą rikiuoti šiais keturiais skyriais: Akademijs idėja, charakteris, veikla ir « personalas ».

I. AKADEMIJOS IDĖJA

Jokia idėja neišsprogsta staiga, o išsprogusi negreit randa tikrąjį savo vardą ir formą. Nebuvo akademinės formos dviejų vyskupų Giedraičių — Merklio ir Juozapo Arnulfo sąjūdžiuose, bet jų rūmai kvėpavo mokslo ir meno akademijs dvasia. Šios dvasios paveldėtojas liaudies vyskupas Motiejus Valančius su retu savo svečiu Simonu Daukantu jau planavo mokslo draugiją Lietuvai. Tai buvo dar prieš tas sutemas, kurias rusai parengė 40-čiai metų Lietuvoje. Tačiau ir tose sutemose mintis išliko gyva.

1. Nuo « Draugysčių » ligi « Draugijų ». — Įsidėmėtina, ši mintis skleidėsi paraleliai su tautinio atgimimo prošvaistėmis. Juo šios

prošvaistės platėjo, juo ryškėjo reikalas imtis mokslo kūrybos uždavinių, pirmon eilėn susietų su sava tauta.

Valančiņę-daukantinę mintį perėmė Jonas Basanavičius, tada dar studentas. Jis rašė prūsų lietuvių spaudoj apie « draugystę » lietuvių kalbai ir tautybei išlaikyti. Atsiliepė tuo klausimu J. Sauerveinas ir J. Šliūpas. Pastarasis vėliau paskelbė straipsnį *Aušroje*¹ *Apie insteigimą lietuviškos mokslų bendrystės — draugystės*, o prūsų lietuviai, *Aušrai* gęstant (1885), įkūrė *Birutės* draugiją mokslui populiarinti.

Kokie jauni ir drąsūs buvo šios idėjos puoselėtojai, rodo J. Šliūpo pavyzdys. Atvykęs Amerikon, pats studijų nebaigęs, neturėdamas jokio užnugario mokslui ugdyti tarp emigrantų tautiečių, jis jau 1889 m. įkūrė Baltimorėje Lietuvių Mokslo Draugystę. Kaip peranksti gimęs kūdikis, ši Draugystė greit mirė, ir jos vietoj atsirado Lietuvos Mylėtojų Draugystė. Amerikos lietuviai kunigai, tos minties vedini, 1900 m. įsteigė aukštesnėms studijoms remti stipendijų fondą *Motinėlės* vardu.

Mintis, kaip matome, bangavo tarp Lietuvos, prūsų lietuvių ir Amerikos emigrantų, ieškodama palankesnės dirvos ir klimato. Geriausia dirva buvo Lietuvoje, o klimatas kiek pašvelnėjo po 1905 m. Tada kun. Jonas Totoraitis — istorikas — *Vilniaus Žiniose* vėl prabilo apie reikalą steigti mokslo draugiją. Vienas Jonas prabilo, o antras — Basanavičius, tik ką grįžęs iš Bulgarijos, — pradėjo rimtai ruošti planus ir netrukus pateikė rusų vyriausybei tvirtinti draugijos įstatus. Rusai, seni mūsų kultūros stabdžiai, ir ši kartą pasistengė nutęsti Basanavičiaus pastangas ligi 1907 m. vasario 28 d. Lietuvių Mokslo Draugija, pirmoji savoje žemėje, faktiškai ir formaliai buvo įkurta Vilniuje tų metų balandžio 7 d.²

Nuo tų metų kultūrinis lietuvių judrumas staiga ėmė gyvėti ir šakotis įvairiom formom bei linkmėm. Tai buvo geri pašokusio kultūrinio tautos brendimo ženklai.

Buvo natūralu, kad Vilnius, senas lietuvių kultūros centras, kitados turėjęs mokyklinę jėzuitų akademiją ir universitetą, nūn pirmasis įkurtų naują mokslų kūrybos židinį. Šalia Vilniaus, antroju lietuvių kultūros centru darėsi Kaunas, kuriame, trejetą mėnesių anksčiau, įsikūrė *Draugija — mokslo, literatūros ir politikos mėnesinis žurnalas*, pirmas tokio augšto lygio. Jei vilniškės Draugijos kūrėjas dr. J. Basanavičius svajėjo iš savo kūrinio išvystyti Lietuvos Mokslų Akademiją, tai kauniškės *Draugijos* vadovas kun.

¹ 1883 metų, 4 nr.

² Apie L. M. Draugiją plačiau žr. S. P., « *Lietuvių Mokslo Draugijos* » 25 metų sukaktis, žr. *Židinys*, XV (1932), 370-373 psl.; J. PUZINAS, *Lietuvių Mokslo Draugija*, žr. *Lietuvių Enciklopedija*, XVI (1958), 66-71 psl.

A. Dambrauskas-Jakštas mojosi iš savosios padaryti ištisą rašytinį universitetą. Vilniškė Draugija telkė mokslo žmones ir ypač mokslo priemones (knygas, archyvinę bei muziejinę medžiagą) daugiau uždaram mokslo darbui, o kauniškė — ėmėsi kultūrinės minties sklaidos visoje tautoje. « Apie *Draugijos* redakciją, pasak Pr. Būčio, susispietė daugiausiai mokslieškų spėkų »³, iš kurių ir kilo mintis steigti antrą mokslo draugiją arba akademiją. Kada ir kaip ši mintis kilo, ligšiol daugeliui mūsų nebuvo žinoma.

2. *Akstinas iš šalies*. — *Draugijos* skiltyse randame tokį sakinį, pateiktą kitataučių žiniai: « L'idée d'une Académie des savants catholiques lituaniens était suggérée par l'encyclique *Pascendi* et formulée en Lituanie en 1908, mais ne put etre réalisée que 14 ans plus tard ». Atseit, L. K. M. Akademijos idėja buvusi formuluota 1908 m., bet realizuota 14 metų vėliau, o idėjos įkvėpėja buvusi enciklika *Pascendi* ⁴.

Ši enciklika, skirta modernizmo klaidoms pasmerkti, buvo paskelbta 1907 m. rugsėjo 8 d., o lietuvių visuomenei referuota tu pačių metų lapkričio mėnesį *Draugijoje* ⁵. Enciklika neturėjo tiesioginės reikšmės Lietuvai, nes modernizmas, kaip toks, nebuvo mūsų krašte aktuali grėsmė ⁶. Aktuali pasirodė tik praktinė enciklikos išvada. Baigdamas encikliką pop. Pijus X pažadėjo duoti « lig šiol dar niekeno neduotą atsakymą » į nepagrįstą priekaištą, kad Bažnyčia esanti mokslo priešininkė. Atsakymas nebuvo tiksliai atskleistas, tik padaryta užuomina apie instituciją, kuri turėtų « suvienyti visus labiausiai spindinčius mokslo vyrus katalikus, dirbančius mokslo pažangai ».

Po penketos mėnesių buvo paskelbta, kad steigiamą « L'association catholique internationale pour le progrès de la science » su centriniu biuru Romoje. Prie šios tarptautinės sąjungos projekto ir laikinųjų įstatų paruošimo, pasirodo, dirbo trys popiežiaus skirti žinomi mokslo vyrai kardinolai Rampolla, Mercier ir Maffi. Pirmuoju sąjungos pirmininku buvo paskirtas pasaulinio garso istorikas austras Liudvikas Pastor.

Kiekviena tauta galėjo šioj sąjungoj dalyvauti, bet prieš tai turėjo įkurti savas tautines mokslo draugijas. Tokias draugijas jau

³ P. BŪČYS, *Tarptautinis Katalikų Mokslui augštyti kelti susivienijimas ir Lietuva*, žr. *Draugija — Literatūros, Mokslo ir Politikos mėnesinis laikraštis*, IV (1908), 142 psl.

⁴ *Draugija*, I (nauja serija 1923), 80 psl.

⁵ Plg. J. SKVIRECKAS, *Enciklika apie modernistų doktrinas*, žr. *Draugija*, III (1907), 308-315 psl.

⁶ Plg. A. DAMBRAUSKAS, *Šis-tas apie modernizmą užrubežyje ir pas mus*, žr. *Draugija*, XVII (1912), 190-203 psl.

turėjo vokiečiai (nuo 1876), austrai (1892), šveicarai (1899), olandai (1904). Tuo tarpu prancūzai, belgai, lenkai, čekai, vengrai, kaip ir lietuviai, savų katalikų mokslo draugijų dar neturėjo. Buvo tačiau aišku, kad galimai visos tautos, turinčios stipresnių katalikų mokslo jėgų, norės dalyvauti šioj tarptautinėj mokslo institucijoj. Ką tokiu atveju daryti lietuviams? Šį klausimą *Draugijos* žurnale iškėlė Pr. Būčys, tuometinis Patrapilio Dv. Akademijos profesorius⁷.

3. *Viena iš keturių galimybių.* — Pr. Būčys sustojo ties ketverta galimybių: nesijungti į tarptautinę mokslo organizaciją, bet « laikytis vien tik Lietuvių Mokslo Draugijos »; « dėtis prie [eventualios] lenkų tautinės organizacijos ir per ją priklausyti tarptautiniam katalikų mokslininkų susivienijimui »; įsirašyti į tarptautinės organizacijos centrinį biurą « kiekvienam lietuviui mokslininkui atskirai, nes ir tokie įrašai priimami »; kurti « savo tautinę katalikišką mokslo organizaciją ».

Pirmiausia Pr. Būčys atmetė galimybę dėtis su lenkais, nes tuo pasinaudotų « stipresni ir turtingesni [kaimynai], o vargšė Lietuvos kultūra, atidavusi svetimiesiems savo jėgas, stovės kaip stovėjusi žema, silpna ir varginga ». Lenkai gali įsibrauti į šį reikalą, « jeigu nebus grynai lietuviško tų dviejų idealų [katalikybės ir mokslo] įkūnijimo; vikrūs lenkai pritrauks ne vieną dešimtį lietuvių prie savęs, [nes] juk žinomas mūsų nuolaidumas, [be to] seniai tarnaujame svetimiesiems savo darbu ir turtu ».

« Neprotinga, pagal Pr. Būčį, prisirašinėti kiekvienam atskirai » per centrinį biurą, nes « tokių narių metiniai ir vienkartiniai mokesčiai eis vien tarptautiniams tikslams. O mums reikia ne tiek kitas stipresnes tautas šelpti, kiek iš jų naudos gauti. Pinigų mes nesitikime ir nenorime, bet stipri tarptautinė organizacija sėkmingai gali mums padėti apgalėti kliūtis, trukdančias mokslą mūsų šalyje », atseit — kliūtis iš rusų politikos pusės. Tarptautinis mokslų forumas, Pr. Būčio akimis, turėjo būti naudingas pirmiausia Lietuvai, žiūrint jos kultūrinės kovos ir tautinio savarankiškumo siekimų. Bet kaip tada su savuoju neseniai įsikūrusiu mokslo forumu — Lietuvių Mokslo Draugija Vilniuje?

Apie šią Mokslo Draugiją esą « sunku ramiai rašyti ». Draugija pradėjusi darbą ne iš to galo. Užuoat telkusi savus žmones ir davusi jiems darbo, ji tik dalinanti garbės diplomus užsienio garsenybėms; vartojanti « niekuo neparemtą mokslų klasifikaciją »; perdaug sutapusi su vienu asmeniu: « iš šalies žiūrint atrodo, jog L. M. Draugija tik priedas prie dr. Basanavičiaus ».

⁷ Plg. jo straipsnį: *Tarptautinis katalikų mokslui augštyti kelti susivienijimas ir Lietuva, Draugija*, IV (1908), 135-142 psl.

Dėl vilniškės Mokslo Draugijos, ypač tokios, kokia ji yra, Pr. Būčys nemato reikalo atsisakyti minties dėtis lietuviams prie tarptautinio mokslų forumo. Esanti tik viena kliūtis, kad «neturime žmonių, galinčių stoti šalia Lerch, Mercier, de Lapparent, Schiaparelli, L. Pastor, E. Wassmann, S. Tarnowski ir kitų tokių⁸. Bet mes turime jaunos tautos karštį ir meilę, norinčią dirbti, kad tėvynės kultūra greitai pakiltų ... Artimas susidūrimas su mokslo milžiniais uždegs mūsų energiją, o jų pavyzdys parodys mums kelią į jų pasiektą tikslą». O dėl «medžiagos moksliskai katalikų organizacijai» Pr. Būčys tikėjosi nebūsią sunkenybės. Iš *Draugijos* bendradarbių, mokslams šelpti *Motinėlės* narių⁹, pagaliau iš pasauliečių ir kunigų, dirbančių seminaruose ir gimnazijose, jis tikėjosi ligi vasaros sutelkti apie 150 narių. Pr. Būčys buvo pagautas jaunatviško impulso veikti skubiai, nes «šįmet darbo nepradėjęs, kitą metą gal jau nebegalėsi»; pagaliau «Lietuva jauna, kiekvienai metai brangūs».

Tų metų gegužės mėnesį ruošėsi vyksti į Romą pirmoji didelė maldininkų lietuvių grupė pagerbti Pijaus X jo 50 m. kunigystės proga. Pr. Būčys tikėjosi, kad ta proga lietuvių atstovai galės išsiaiškinti su centriniu biuru savo tautinės sekcijos steigimo reikalus ir jau vasarą šis skyrius galės būti formaliai įteisintas. Jis ragino jau nūn (vasario mėn.) suinteresuotus asmenis siųsti *Draugijos* redakcijon savo pranešimus. Šiam planui, matyt, pritarė ir *Draugijos* redaktorius, nes straipsniui buvo pridėtas jo rekomendacinis prierasas — «atkreipti ypatingą dėmesį dėl didelio jo svarbumo».

4. *Kodėl akademijs nebuvo įkurta?* — Kaip tik gegužės mėnesį pasirodė vilniškės *Lietuvių Mokslo Draugijos komiteto atsiliepinimas* į Pr. Būčio priekaištus¹⁰. Komitetas pripažino, kad L. M. Draugijoje yra «šiokių tokių silpnumų», bet «reikia atsiminti, jog ji įsikūrė nerimo metu, kada mokslo ir kultūros dalykai beveik visiškai nerūpėjo visuomenei, kada jos akys buvo atkreiptos į gyvenimo ir politikos atmainas». Mokslų klasifikacija buvusi priimta, kaip ją pateikęs dr. J. Basanavičius, nes «niekas kitos jai [Draugijai] neparuošė ir nepristatė». Draugija tačiau neužsipelnusi, kad ją kas nors «be atodairu kaip ir boikotuoju». Ar dėl to esą reikia ieškoti svetimų organizacijų, kad savos tebėra silpnos? «Ligšiol buvome visi tos

⁸ Autorius nepaminėjo kun. K. Jauniaus, žinomo platesniame pasaulyje mūsų kalbininko, nes šio dienos jau buvo suskaičytos. Jis mirė po nepilno mėnesio (1908.II.25), kai Pr. Būčys rašė šį straipsnį.

⁹ Tai antroji, šalia amerikiečių, Lietuvos katalikų *Motinėlė*, įsteigta 1907; apie šią ir pirmąją plačiau žr. *Lietuvių Enciklopedija*, XIX (1959), 321-323 psl.

¹⁰ *Draugija*, V (1908), 96-98 psl.

nuomonės, kad silpnosios mūsų draugijos, iškilus jų ydoms aikštėn, turi būti taisomos ir stiprinamos, bet ne apleidžiamos ».

Pr. Būčys atsakė L. M. Draugijos Komitetui¹¹, primindamas, kad « daug kartų kalbėjęs su žymiais Draugijos veikėjais » ir siūlęs « platesnius pagrindus bei geresnę tvarką », bet visa tai buvę užmiršta. Negalėjęs tų klausimų kelti visuotiniame Draugijos susirinkime, kaip siūlo savo atsiliepime Komitetas, nes matęs, kad « tuose susirinkimuose dauguma būna neinteligentų ». Kaipgi iš tikro taisyti bei stiprinti šią Draugiją, kad atitiktų panašių mokslo institucijų reikalavimus ir patenkintų visus mokslų atstovus lietuvius? Visu pirma, Draugija turinti apimti visus mokslus — ne tik tautinius, bet ir tarptautinius — ir visus menus. Tada jai tektų vadintis ne Lietuvių, o Lietuvos Mokslo ir Dailės Draugija. Tokioje draugijoje galėtų tilpti visi lietuviai, dirbą mokslo, literatūros ir dailės srityse. « Draugija turėtų aiškiai žinoti savo uždavinį — vienyti dvasios darbininkus, o ne kontroliuoti jų įsitikinimus ». Ji negali « remtis pozityvizmo hipoteze ir jos vardu skelbti, kad teologija tai ne mokslas. Taip pat katalikai teologai, kaip draugijos nariai, negali cenzūruoti protestanto racionalisto. Monistas ir dualistas filosofai, evoliucionistas ir konstantistas gamtininkai lygiai turi teisės pasi- laikyti savo nuomonės draugijoje ».

Šalia pasaulėžiūrinės laisvės, kuri patikrintų visų kūrybinių jėgų sutelkimą, Pr. Būčys dar siūlė visuomeninę talką. Pagal jį, mums tenką rinktis tą mokslo draugijų tipą, išryškėjusį jau 19 amž., kuriame sueina dvejopi žmonės: dirbą mokslui ir parūpiną išteklių tam darbui. « Suvedus [šiuodu elementu] į vieną kelią, abiem būtų geriau: mokslas taptų visuomeniškesnis, o visuomenė moksliškesnė ».

Pr. Būčys kreipėsi į « visą lietuvių inteligentų visuomenę », kviesdamas dėl šių siūlymų pasisakyti « viešai laikraščiuose ». Pačiai L. M. Draugijai jis pastatė sąlygą: « jeigu [ji] apsiima tokia būti, aš apsiimu kitos mokslo draugijos Lietuvoje nekurti ». Kitoj vietoj šią sąlygą priminė brendresne forma: jei « L. M. Draugija tikrai būtų naudinga Lietuvai, tada mums nereikėtų rūpintis įkūrimu antros tokios draugijos ».

Inteligentų visuomenė, atrodo, buvo pervertinta; ji neatsiliepė į iškeltus siūlymus, tik L. M. Draugija pradėjo derybas su Lietuvių Dailės Draugija dėl apsiungimo. A. Dambrauskas-Jakštas trumpai prasitarė dėl visų pažiūrų apjungimo: teoriškai gal ir gerai atrodo, bet praktiškai tokia draugija esanti neįmanoma¹². Neįmanomumas reformuoti L. M. Draugiją pasitvirtino vėliau, bet — laukiant refor-

¹¹ *Atsakymas Lietuvių Mokslo Draugijos Komitetui*, žr. *Draugija*, V (1908), 99-104 psl.

¹² Ten pat, 102 psl., išnašoj.

mų — buvo uždelstas laikas kurtis katalikų mokslo draugijai. Ją galėjo kurti kiti, ne būtinai pats idėjos autorius, tačiau jis suvaržė kitų iniciatyvą savuoju pareiškimu — «apsiimu kitos mokslo draugijos nekurti». Pr. Būčys buvo pakaltinęs L. M. Draugiją, kad ji pernelyg susieta su dr. J. Basanavičiaus asmeniu; nūnai taip atsitiko jam pačiam — nė nepajuto, kaip katalikų mokslo draugijos projektą susiejo su savimi. Taip ši draugija liko neįkurta, tačiau išryškėjo mintis, kad, kultūriškai bręstant, reikės ne vienos panašios mokslo institucijos. Su ta mintimi bandė susitaikyti ir L. M. Draugijos Komitetas: «Niekas gi nekliūva išalkusiam mokslo priderėt kurion jam patinka mokslo draugijon arba vienu žygiu net į kelias mokslo draugijas, jei tik išsigali»¹³.

II. AKADEMIJOS CHARAKTERIS

Prie iškeltos idėjos katalikai grįžo po Didžiojo karo. Aplinkybės tada pasikeitė, o reikalas atrodė nebeatidėliotinas.

Kultūrinė katalikų iniciatyva pirmiausia pasuko į švietimo sritį, nes valstybė buvo dar nepajėgi organizuoti savųjų mokyklų. Turėdami iš seniau švietimo draugijas — *Saulę*, *Žiburį* ir *Rytą*, — katalikai, karui besibaigiant, kūrė progimnazijas, gimnazijas ir specialias mokyklas. Betrūko tik universiteto atbaigti visam švietimo planui. Jau 1920 m. buvo pradėtas piniginis vėjus tarp J. A. V. lietuvių katalikų ir 1921 m. buvo galutinai ruošiasi katalikų universitetą kurti¹⁴.

Šalia švietimo buvo dar gryojo mokslo sritis, kuriai ligi šiol katalikai neturėjo jokios draugijos nei institucijos. Reikėjo daryti ir šį žingsnį, tačiau prieš tai teko išsiaiškinti padėtį.

1. *Nauji apsisprendimo motyvai.* — Visuomenėje vis dar buvo populiarūs mintis, kad nedera galvoti apie naują mokslo draugiją, kol Vilniuje tebėra L. M. Draugija. Bene pirmasis tai pabrėžė J. Tumas-Vaižgantas, atsiliepdamas 1919 m. Tačiau jis neslėpė fakto, kad vilniškė Draugija išgyvena krizę. Esą, jos veikla nebesidomi

¹³ Ten pat, 97 psl.

¹⁴ Plg. *Suvažiavimo Darbai IV*, Roma 1961, 241-242 psl. Vysk. Pr. Būčys savo *Atsiminimuose*, kuriuos užrašė Z. IVINSKIS, tuo reikalu sako: «Žemaičių vyskupas Pr. Karevičius, ruošdamas vyskupijos 500 m. jubiliejų, girėdavo daugelio kunigų pageidavimą įkurti katalikišką universitetą. Man tas sumanymas atrodė per drąsus, bet aš mačiau didelio reikalo, kad būtų Lietuvoje aukštoji bažnytinio mokslo įstaiga. Man rodėsi, kad jai įkurti užtektų tinkamų mokėtojų (182 psl.).»

net patys nariai, nes iš 200 pačiame Vilniuje į susirinkimus teateina tik 60. Svarbiausia, kad « užsibrėžusi visuotinumą, Draugija pradėjo gyventi labai siaurai. Tą faktinį, ne idėjinį, siaurumą pastebėjo [ir] prašmatnieji mūsų mokslo vyrai »¹⁵.

Tarp « prašmatniųjų » neabejotinai buvo A. Jakštas. (Pr. Būčys tuo metu dar gyveno J. A. V.). A. Jakštas taip vertino vilniškės L. M. Draugijos padėtį: « Įsteigta dar prie rusų, ji turėjo savo veikimą taikinti senojo režimo sąlygoms. Šioms dabar žymiai pakitėjus, kai kurioms net visai dingus, ir mūsų gyvenimui platesnėn vagon įėjus, Liet. Mokslo Draugija kai ko jau nebeužgriebia, kai ko nebeima domėn, ne vieną svarbią mokslo sritį palieka už savo apysiaurių ribų »¹⁶.

Šiais pastebėjimais A. Jakštas grindė reikalą turėti kitą mokslo draugiją, kuri praplėstų mokslinius akiračius ir juos pritaikytų naujiems laiko bei sąlygų reikalavimais. Pagaliau esąs metas lietuviams turėti nebe vieną ir ne dvi tokias draugijas. « Visuotinojo mokslo sritis taip yra plati, kad joje be vargo galės išsitemti ne dvi, bet kad ir dvidešimts panašių mokslo įstaigų ». Kodėl jos negalėtų tarp savęs netgi lenktinijuoti ir taip « pasekmingiau pastūmėti [pirmy] bendrą mokslo darbą Lietuvoje ? »¹⁷. Bet lenktinijuoti su L. M. Draugija būtų buvę nebegalima, nes, Vilnių užėmus lenkams, ji atsidūrė už laisvos Lietuvos ribų. Tai buvo dar vienas motyvas paskubinti šios įdėjos realizavimą Kaune.

Jei reikia antros mokslo draugijos, šalia vilniškės, tai ar ji neturėjo būti valsybinė — visiems bendra, bent laisvoj Lietuvoj? Taip galvojo J. Tumas, senas vienybės (unifikacijos) šalininkas. Jis rašė neabejodamas: « Aš esu tikras, jog nepriklausomos mūsų valstybės valdžia jokiū būdu neapseis be Mokslo Draugijos tautos kultūrai stiprinti »¹⁸. Tuo tarpu A. Jakštas samprotavo kitaip: valstybė galinti organizuoti švietimą bei mokymą, bet ji iš esmės yra nepajėgi kurti kultūros; kultūrai ugdyti reikia privatinės iniciatyvos¹⁹.

Kuris iš jų buvo teisus, parodė tolimesnis gyvenimas. Mūsų valstybė neskubėjo reikšti iniciatyvos, o visuomenė laukė, kaip J. Tumas. Nesulaukdami kiti ėmė patys planuoti. K. Pakštas 1928 m. pateikė L. K. M. Akademijai 12 institutų planą Lietuvos gamtai ir žmonėms tirti. Po dviejų metų M. Biržiška paruošė Lietuvos

¹⁵ VAIŽGANTAS, *Raštai*, I, 1922, 159 psl.

¹⁶ A. JAKŠTAS, *Lietuvių Katalikų Mokslo Akademijs*, žr. *Draugija*, I (nauja serija 1923), 36 psl.

¹⁷ Ten pat.

¹⁸ VAIŽGANTAS, *Raštai*, I, 1922, 160 psl.

¹⁹ A. JAKŠTAS, *Kultūros Viešpatija*, žr. *Draugija*, XXV (1919), 288 psl.

Kultūros Akademijos planą ir jį įteikė V. D. Universiteto senatui. «Visa profesūra [buvo šiuo] klausimu susidomėjusi ir laukė vyriausybės žingsnio. Kai kurie spėlioja, rašė K. Pakštas, kad tokio žingsnio visai nebus, nes dabar einas nekūrybinis periodas ... Aš dar ne visai palinkęs skeptikų pusėn. Palauksim, pamatysim»²⁰. Dar po trijų metų (1933) *Židinys*, rezignuodamas, pastebėjo: «Nėra vilties Lietuvos Kultūros Akademijai gauti materialinio pagrindo. Todėl tokios bendrinės visai tautai organizacijos greitu laiku, tur būt, nesusilauksime ... [Tačiau] jei savam menui skiriami milijonai (V. Teatras), kuo blogesnis būtų mokslas?»²¹.

Kaip matome, A. Jakšto būta didesnio realisto už Tumą, Biržišką, Pakštą. Patyrimas ar nuojauta, o gal teisingas principas, jį vedė tuo keliu, kuris pasirodė tiksliausias.

Šie motyvai mums rodos buvo svarbiausi, kodėl ši kartą pasiryžta realizuoti senąją prieškarinę mintį. Nesusvyruota nė dėl to, kad valstybė imasi steigti universitetą²². «Lietuvos Universitetas, — rašė A. Jakštas, — yra kur kas universalesnis, negu L. M. Draugija, kaip apima beveik visus mokslus, neišskiriant net filosofijos ir teologijos. [...] Tačiau savo esme Universitetas nėra mokslo kūrimo įstaiga. Jo artimiausias tikslas — yra teikimas mokslo atsiektųjų rezultatų saviems klausytojams, taigi, mokinimas, kaip ir gimnazijose, tik augštesnis. Jis gali būti sujungtas ir su mokslo kūrimu», bet universiteto profesoriai, kurie bus mokslo kūrėjai, galės pasireikšti tokiuose židiniuose, kaip L. K. M. Akademijs²³.

L. K. M. Akademijs buvo įkurta tik pusmečiu vėliau nei Lietuvos Universitetas. Jos įstatai Kauno miesto ir apskrities įstaigoje buvo patvirtinti 1922 m. rugpiūčio 12 (217 nr.), o steigiamasis aktas atliktas spalio 22 d.

2. *Senos tradicijos tęsinys*. — Iškelėme motyvus, kurie buvo susieti su L. M. Draugija ir valstybe. Kokie motyvai lydėjo steigėjus santykyje su Akademijos vardo specifikacija, išreikšta žodžiu *katalikų*. Ar dėl to Akademijs buvo pavadinta *katalikų*, kad savo iniciatyva katalikai ją kūrė? O gal tai reiškė konfesinį mokslo inte-

²⁰ Lietuvos Kultūros Akademijs, žr. *Židinys*, XII (1930), 65 psl.

²¹ PR. MANTVYDAS, *Pirmasis lietuvių katalikų mokslininkų suvažiavimas*, žr. *Židinys*, XVII (1933), 255 psl.

²² Katalikų universiteto atsisakyta, nes valstybė pasiūlė kompromisinę formą patenkinti katalikus, steigiant jų reikalams specialų Teologijos-Filosofijos fakultetą.

²³ A. JAKŠTAS, *Lietuvių Katalikų Mokslo Akademijs*, žr. *Draugija*, I (nauja serijs 1923), 36-37 psl.

resų apribojimą? Ne vienas, tur būt, taip galvojo, nes ir *Lietuviškoji Enciklopedija*, redaguota Vac. Biržiškos Lietuvoje, šią Akademią pavadino konfesine²⁴. Kas gi, iš tikro, turėta mintyje rišant katalikus su mokslu: pretenzinis savęs pabrėžimas, konfesinis interesas, ar principinis-pasaulėžiūrinis, pačiam mokslui esminis momentas?

A. Jakštas galvojo, kad mokslo srityje, kaip ir kitose, tenka rinktis viena iš dviejų: pripažįstama aukščiausioji priežastis, arba ji atmetama. «Ją atmetus, viskas netenka savitarpės jungties, virsta chaosu, apie kurį jau nieko tikra nebegalima pasakyti. Visos mokslo tiesos virsta miglotos, reliatyvios. Užuot kėlusios augšтын žmogaus dvasią, ją tik temdo, nuodija. Ir pats mokslas lieka lyg kūnas — besielis, negyvas. Todėl ir pačią kultūrą užuot kūręs, ima tik griauti ir naikinti, vesdamas žmoniją atgal į pirmąją barbarę». Kas gi iš tikro kūrė mokslą, iš kur kilo drąsiausias naujos idėjos ir mokslo išradimai? Ar ne katalikai buvo Kopernikas, Dekartas, Paskalis, Cavalieri, Guldinas, Volta, Ampère, Cauchy, Pasteuras, Brandly ir nesuskaitoma daugybė kitų didžiųjų mokslo entuziastų, kūrėjų bei rėmėjų? «Taigi, katalikų mokslininkų telkimo krūvon [bei] jų organizavimosi niekas neprivalėtų laikyti blogu», o pačios L. K. M. Akademijos įkūrimas nesąs «jokia naujiena, bet tęsimas senos katalikiškos tradicijos»²⁵.

Kuo toji tradicija turėjo pasireikšti naujai įkurtoj mokslo akademijoj? Visų pirma savo visuotinumui, kuris yra tapatiškas katalikiškumui. Mokslo srityje visuotinumas, aišku, gali būti įvairiai suprantamas, būtent — mokslo šakų bei sričių visuotina apimtimi, mokslo metodų pilnu naudojimu, mokslinės tiesos pilnutiniu ieškojimu, kuris galutinai sueina į Absoliučią Tiesą.

Kaip buvo svarbu šios Akademijos kūrėjams visuotinė mokslų apimtis, turėjome progos patirti iš Pr. Būčio ir A. Jakšto pasisakymų, sąryšyje su vilniškės L. M. Draugijos pobūdžiu. Ne kartą ir ne vieno iš katalikų buvo pasisakyta ir dėl mokslo metodų, ypač dėl vienu patirtinių-eksperimentinių metodų grėsmės mokslų visumai.

Jei kas galvojo ar nūn galvotų, kad katalikams šiuo atveju daugiau rūpėjo konfesionalumas, tas nesupras nė minėto A. Jakšto posakio apie «seną katalikų tradiciją». Visuotinumas yra pati giliausia tradicija, kurios dėka katalikai ir nūnai tebesispiria prieš mokslų pulverizaciją, kylančią iš perdėtos specializacijos.

²⁴ *Lietuviškoji Enciklopedija*, I (Kaunas 1933), 130 skiltis.

²⁵ A. JAKŠTAS, *Lietuvių Katalikų Mokslo Akademija*, žr. *Draugija*, I (nauja serija 1923), 37-38 psl.

3. *Universalumo santykis su tautiškumu.* — Koks gi pagaliau katalikų universalumo santykis su tautinės kultūros partikuliarumu? Akademija pridėjo prie savo oficialaus vardo *lietuvų* mokslo specifikaciją, bet ar ji, bent aname Pr. Būčio projekte, nesigręžė daugiau į tarptautinius barus? Taip berods suprato tuometinis L. M. Draugijos komitetas, atsakydamas Pr. Būčiui į priekaištą dėl nepagrįstos mokslų klasifikacijos. Komitetas pastebėjo: «Jei pirmąją vietą klasifikacijoje užėmė Lietuvos archeologija, istorija, etnografija, folkloras, lietuvių kalba, tai lengva suprast kodėl; kam gi daugiau turėtų rūpėti šie dalykai, jei ne patiems lietuviams ir jų mokslo draugijai! Antra vertus, 'tarptautinėmis' mokslo šakomis, kaip matematika, astronomija, teologija ir kitomis geriau mokės pasirūpinti svetimtaučiai, kurie turi daugiau už mus mokslo ir pajiegi»²⁶.

Pr. Būčys sutiko, kad lietuviškoji mokslo draugija turi «būti naudinga Lietuvai», bet kas yra naudingiau Lietuvai, ar tik lituanistikos mokslai? «Visi mokslai, jo žodžiais, vienas kitam reikalingi kaip šaknys šakoms. O visuomenėje jei tarpsta mokslai, tai visi; jei skursta, tai taip pat visi». Antra vertus, «visi mokslai, neišskiriant nei Lietuvos archeologijos, nei istorijos, nei kalbotyros, — yra tarptautiniai [Mes dabar sakytume — antautiniai]. Jie yra tiesa, o tiesa yra tarptautinė. Bet tarptautinis mokslo medis, — pastebi Pr. Būčys — ims mežti pirmuosius vaisius mūsų krašte ant tų šakų, kurios savo objektais siekia Lietuvą».

Siekti Lietuvai tarptautinio mokslo, pagal Pr. Būčį, esąs žemesnis, artimesnis ir lengvesnis tikslas, o kurti ir perteikti pasauliui savąsias tautinių mokslų vertybes — augštesnis ir tolimesnis. Dėl to «žemesnio tikslo siekimą reikia taip sutvarkyti, kad jis be kliūčių galėtų virsti augštojo tikslo atsiekėju». Reikia ir tuo pasirūpinti, «kad vieniems... labiausiai išnaudojant tarptautinį mokslą, tuo pačiu laiku kiti jau galėtų dirbti to mokslo turtinimo darbą». Taigi, Pr. Būčiui buvo «aišku, kad Lietuva negali tenkintis vien tarptautiniu mokslu», bet jis lygiai negyrė ir vienpusiškos «protekcijos tėvynės mokslams», kokią jis matė L. M. Draugijoje²⁷.

Pr. Būčys buvo pirmasis katalikų Akademijos ideologas, derinęs mokslų visuotinumą su tautinių mokslų partikuliarumu ir nubrėžęs to derinio gaires. Antrasis ideologas, A. Jakštas, berods, nėra pasisakęs tuo klausimu tiesiogiai, bet jo pažiūra atskleidžia du ankstyvi jo straipsniai, būtent — *Kultūros viešpatija*²⁸ ir *Moks-*

²⁶ *Lietuvių Mokslo Draugijos* [Komiteto] *atsiliepimas*, žr. *Draugija*, V (1908), 97 psl.

²⁷ *Atsakymas Lietuvių Mokslo Draugijos Komitetui*, žr. *Draugija*, V (1908), 100-101 psl.

²⁸ *Draugija*, XXV 1919), 286-307 psl. ir atskiras atspaudas tuo pačiu vardu.

*liškasis sionizmas*²⁹. Pirmajame jis pristato vokiečių draugiją *Ligilo*, sukurtą visuotinosios kultūros pagrindu, antrajame — sionistų kuriamąsias žydų kalbos ir archeologijos draugijas Palestinoje. Abu dalykai — kultūros visuotinumas ir tautiškas — A. Jakšto sąmonėje randa ne tik derinį, bet ir didelį norą, kad lietuviai pasimokyti iš vieno ir antro pavyzdžio.

Toks L. K. M. Akademijos supratimo akiratis lydėjo jos kūrėjus. Kaip ir kiek šis supratimas buvo pritaikytas praktikoje³⁰, tai priklausė ne tik nuo Akademijos narių bei vadovų, bet ir nuo laiko bei vietos sąlygų.

III. AKADEMIJOS VEIKLA

L. K. M. Akademia pasistatė sau šiuos konkrečius uždavinius: apjungti katalikus mokslininkus ir sudaryti palankesnes sąlygas jų darbui; ruošti mokslininkų praeauglį; kelti tautoje mokslinį lygį bei krikščioniškąją kultūrą. Tiems uždaviniams buvo numatytos priemonės, būtent — steigti bibliotekas ir kitas mokslo institucijas; rengti kursus bei paskaitas; leisti metraštį, knygas ir kitus leidinius; turėti atskirą specialų fondą ir išigyti judamo bei nejudamo turto³¹.

1. *Pirmieji konkretūs darbai*. — Vienas pirmųjų Akademijos rūpesčių buvo įkurti Kauno miesto centre didelę biblioteką. Ji turėjo būti sudaryta iš Kaune esamų kunigų seminarijos, kapitulos ir kai kurių privačių asmenų bibliotekų. Su kapitula derybos buvo pradėtos jau 1922 m. Tikėtasi, kad šį planą parems ir Kunigų Seminarija³². Abi minėtos bibliotekos buvo turtingos ne tik knygomis, bet rankraščiais ir archyvine medžiaga.

Bibliotekų jungimas tačiau sunkiai vyko dėl savininkų persilovojimo ir dėl pinigų stokos įrengti patalpas centrinei bibliotekai. Akademia turėjo ieškoti kitų kelių. Buvo komplektuojamos knygos

²⁹ *Draugija*, XXVII (1921), 381-385 psl.

³⁰ Tuo klausimu ypatingai domėjosi L. K. M. Akademijos suvažiavimų progomis *Židinys*, — plg. jo 1933, 1936, 1939 metų mokslo apžvalgas: PR. MANTVYDAS, *Pirmasis lietuvių katalikų mokslininkų suvažiavimas*, žr. *Židinys*, XVII (1933), 254-266 psl.; — *II-asis L. K. Mokslininkų ir Mokslo mėgėjų suvažiavimas*, žr. *Židinys*, XXIII (1936), 95-96 psl.; — KR. KZ., *III L. K. Mokslininkų ir Mokslo Mėgėjų suvažiavimas*, žr. *Židinys*, XXIX (1939), 392-395 psl.

³¹ Tai mena L. K. M. Akademijos senieji įstatatai (1 i 2 paragrafai), plg. *Draugija*, I (nauja serija 1923), 40 psl., ta pati tikslų ir priemonių apimtis palikta ir naujuose įstatuose, perredaguotuose Romoje 1955 kovo 25 d.

³² A. JAKŠTAS, *Lietuvių Katalikų Mokslo Akademija*, žr. *Draugija*, I (nauja serija 1923), 39 psl.

iš privačių fondatorių ir perkamos. Nupirkta asmeninė mirusio prof. Pr. Brenderio biblioteka, turtinga ypač kalbotyros veikalais. Paliko savo biblioteką ir. A. Jakštas. Prieš nepriklausomybės galą biblioteka išaugo iki 12.000 tomų. Dalis vertingesnių knygų buvo pavesta naudoti Teologijos-Filosofijos fakultetui, kitos sutelktos *Saulės* Draugijos namuose.

Didžiausias Akademijos dėmesys buvo žmonėms, sakytume, dviem būdais: ruošiant naujas mokslo jėgas, juos stipendijuojant ir iškeliant mūsų kultūroje iškilnesnius asmenis.

Stipendijų fondas buvo sudarytas jau 1922 m. iš vertingos sumos, 42.500 dolerių bonais, kurie per Pr. Būčį buvo gauti iš Amerikos Lietuvių Katalikų Federacijos³³. Bonai buvo deponuoti Lietuvos Banke kaip nejudinamas kapitalas, iš kurio nuošimčių buvo teikiamos stipendijos. Vėliau Akademijs perėmė savon žinion Lietuvos *Motinėlės* stipendininkų skolas, kurios, grįždamos, papildė minėtąjį fondą. Per 18 metų, ligi Akademijos uždarymo, stipendijų fondas rėmė visą eilę jaunų pajėgių žmonių, siekusių užsieniuose įsigyti aukštesnes mokslo kvalifikacijas bei pasiruošti akademiniam darbui. Iš jų nemaža dalis tapo Teologijos-Filosofijos ir kitų fakultetų dėstytojais, kiti žurnalų, dienraščių redaktorais ar šiap kultūros barų darbininkais.

Antras Akademijos rūpestis žmonėmis buvo realizuojamas šiuo būdu. A. Jakštui pasiūlius, 1927 m. pradėta ruošti *Lietuvos žymenybių žodynas*, kuriame turėjo tilpti visi be tikybos, pažiūrų ir tautybės skirtumo mirę ir gyvieji Lietuvos kultūrininkai bei lietuvii kultūrai pasitarnavę svetimieji. Žodyno redaktorai, — pradžioj J. Tumas-Vaižgantas, paskui Pr. Penkauskas, pagaliau J. Eretas, — talkinami techniškųjų darbininkų³⁴, per penketą metų sutelkė 2.638 biografijų medžiagą. A ir B raidžių dalis 1933 m. jau buvo paruošta spaudai. Paruoštoji medžiaga buvo pateikta Z. Ivinskiui ir A. Saliui peržiūrėti ir kol kas susilaikyta spausdinti. Medžiagos rinkimas ir tikslinimas buvo tęsiamas ligi 1939 m. ir šiam reikalui buvo išleista 13.000 litų. Šiuo darbu buvo susidomėjusi *Lietuviškoji Enciklopedija* ir pavedusi savo viceredaktoriui Pr. Dovydaičiui tartis su Akademijs dėl žodyno atpirkimo. Derybas, berods, vedė iš Akademijos pusės Ig. Skrupskelis. Surinkta medžiaga tačiau *Lietuviškajai Enciklopedijai* nebuvo pervesta. Ji liko, mašinėle perrašyta, 5 tomuose po 600-700 puslapių ir, okupantui atėjus, buvo išslapstyta.

³³ Plg. Pr. Būčio *Atsiminimus*, 200 psl. Šie pinigai pradžioj buvo numatyti katalikų universitetui, bet, šio plano atsisakius, buvo perleisti L. K. M. Akademijs (*Suvažiavimo Darbai IV*, Roma 1961, 241-242 psl.).

³⁴ Tarp šių buvo A. Lipniūnas, šių eilučių autorius, A. Merkelis, A. Dičpetris.

Šalia *Žymesnybių žodyno*, kurio ruošimas savaime turėjo ilgiau užtrukti, Akademija ryžosi atskirai išleisti A. Jakšto paruoštą biografijų rinkinį *Užgesusių Žiburių* vardu. Tai buvo pirmasis stambus jos leidinys, redaguotas Akademijos nario J. Tumo³⁵.

2. *Pereinamieji planavimai*. — Pradžioje Akademijos nariai rinkdavosi uždaruose susirinkimuose išklausti paruoštų paskaitų; susirinkimai buvo daromi pas A. Jakštą 2-3 kartus per metus. 1927 m. iškilo planas šaukti platesnės apimties suvažiavimus³⁶. K. Pakštas 1928 m. pateikė projektą išplėsti Akademiją, sudarant lituanistinių mokslų skyrius bei institutus — viso 12. Pagal projektą, Akademija turėjo kasmet įkurti «po vieną skyrių, kad tuo būdu būtų galima garantuoti rimtesnį personalo paruošimą ir lėšų surinkimą». Šiuo planu K. Pakštui rūpėjo «papildyti tautinius Universiteto trūkumus savo krašto atžvilgiu».

Šis «projektas [buvo] sutiktas labai palankiai»³⁷, bet buvo kliūčių jį realizuoti. Viena, Akademija nebūtų galėjusi taip plačiai plėstis ir tokiu tempu, kaip K. Pakštas siūlė. Antra, L. K. M. Akademijos lėšos buvo perkuklios tokiam reikalui.

Besiruošiant leisti *Lietuviškąją Enciklopediją*, L. K. M. Akademija 1931 m. susitarė su «Spaudos Fondu» (leidėju), kad bendradarbiaus leidime. L. K. M. Akademija davė iš savo pusės du vice-redaktorių: Pr. Dovydaitį ir Bl. Čėsniį. Į *Lietuviškosios Enciklopedijos* bendradarbių tinklą įsijungė visa eilė Akademijos narių.

Reikalas suaktyvinti kultūrinį gyvenimą Lietuvoje katalikus vėl gražino prie senos minties — kurti savąjį universitetą, šalia esamo valstybinio. Katalikų Universitetas turėjo pradėti darbą 1932 m., bet to meto vyriausybė pastatė formalinių kliūčių. Buvo manoma, kad «kliūčių nugalėjimas yra tik laiko klausimas»³⁸. Nežiūrint šio naujo uždavinio, kuris iš dalies magino ir L. K. M. Akademijos narius, pati Akademija ėjo savu keliu, ir dar tais pačiais metais ji sudarė specialią komisiją iš profesorių Bl. Čėsnio, Pr. Dovydaičio ir J. Ereto studijų dienoms — suvažiavimams ruošti³⁹.

³⁵ Leidinys didelio formato, 502 psl., išleistas Kaune 1930 m., I dalyje (su įvadu) paminėta 23 lietuviai rašytojai, mokslininkai ir visuomenės veikėjai, II dalyje — 15 kitataučių.

³⁶ *Suvažiavimo Darbai I*, Kaunas 1935, 522 psl.

³⁷ Plg. K. PAKŠTAS, *Lietuvos Kultūros Akademija*, žr. *Židinys*, XII (1930), 63-65 psl.

³⁸ M. V. B., *Lietuva 1932 metais*, žr. *Židinys*, XVIII (1933), 9 psl.

³⁹ *Suvažiavimo Darbai I*, Kaunas 1935, 522 psl.

3. *Suvažiavimai — studijų dienos.* — Suvažiavimai, kurių pirmasis įvyko 1933 m. Kaune, buvo tęsiami kas treji metai: II 1936 ir III 1939 m. Ketvirtasis, numatytas 1942 m. Vilniuje, įvyko tik po 15 metų (1957) Romoje. Suvažiavimai nebuvo rikiuojami pagal vieną bendrą mintį, ypač pirmasis. Paskaitų persvara buvo iš specialiuju sričių. Per keturius suvažiavimus skaityta 95 paskaitos ir jos paskelbtos *Suvažiavimo Darbuose*, kurie apima 4 tomus, viso 1.892 puslapiai.

Suvažiavimai prajudino mokslo žmonių bei mėgėjų smegenis, kartu išskėlė ir kai kuriuos mokslo bei meno atstovus. Tai buvo daroma dvejopu būdu: minint mirusius Akademijos narius ir keliant į akademikų poaukštį gyvuosius.

Mirusieji buvo gerbiami atskiru iškilmingu minėjimu (į kurį susirinkdavo apie 600-700 dalyvių). Pirmieji trys suvažiavimai pagerbė: J. Maironį-Mačiulį, M. Pečkauskaitę, A. Alekną, J. Naujelijį, A. Dambrauską-Jakštą ir J. Tumą-Vaižgantą; ketvirtasis — St. Šalkauskį.

Į akademikus buvo pakelti: I suvažiavime A. Dambrauskas, Pr. Dovydaitis, St. Šalkauskis; II suvažiavimo proga — Pr. Būčys, Bl. Česnys, J. Eretas; III M. Reinys, K. Pakštas, J. Brazaitis, Z. Ivinskis. Keliant į akademikus, buvo įteikiami specialūs diplomai, o III suvažiavime tai padaryta su tam tikra ceremonija, kurią pravedė vysk. Pr. Būčys, Akademijos idėjos pradininkas⁴⁰.

L. K. M. Akademijos suvažiavimai turėjo platesnės reikšmės, nes išgarsino lig šiol mažiau žinomą pačią Akademią, atskleidė jos reikšmę, surišo ją su kitomis mokslo, Bažnyčios ir valstybės institucijomis, kurios suvažiavimus sveikino arba siuntė savo atstovus.

Pirmasis suvažiavimas susilaukė didžiausio dėmesio, turbūt dėl paties fakto, kad pradedamas lyg naujas periodas moksliniame katalikų darbe, minamas naujas kelias, žengiamo dar vienas žingsnis į tarptautinės kultūros plotmę⁴¹. Antrajam suvažiavimui padaryta pastabų; atrodė, kad, pasukus masinio dalyvių telkimo keliu, suvažiavimai gali virsti paprasta kultūros savaite ir prarasti savo mokslinį uždaramą bei lygį⁴². Gal dėl to tretysis suvažiavimas buvo daugiau uždaras, tik nariams ir kviestiniams asmenims. Šis

⁴⁰ Iškilmes plačiau aprašė *XX Amžius*, 43 nr., o 46 nr. pristatė visuomenei naujus akademikus.

⁴¹ Plg. Pr. MANTVYDAS, *Pirmasis lietuvių katalikų mokslininkų suvažiavimas*, žr. *Židinys*, XVII (1933), 266 psl.

⁴² Plg. *II Katalikų mokslininkų ir mokslo mėgėjų suvažiavimas*, žr. *Židinys*, XXIII (1936), 333-334 psl.

«suvažiavimas atitiko bendro mokslo padėtį Lietuvoje ... ir reikia laikyti teigiamu reiškiniu mūsų kultūriniame gyvenime»⁴³.

Vienas reikšmingiausių dalykų pačiuose suvažiavimuose buvo sekcijos, kurios išaugo iš pranešimų, grupuotų pagal atskiras mokslų sritis. Į specialius pranešimus daugiau rinkosi tų sričių dalyvių, o diskusijos iškėlė platesnių uždavinių. Jau I suvažiavime sričių atstovai nutarė organizuoti šias sekcijas: teologų, filosofų-pedagogų, kalbos-literatūros, istorikų, teisininkų, socialinių mokslų ir kraštotyros. Keturios iš jų spėjo sudaryti savo vadovybes; kitos išsirinko valdybas kitų suvažiavimų proga, arba jas naujai perrinko.

Suvažiavimai, kaip matome, plėtė ne tik intelektualinius akiračius, bet ir pačios Akademijos rėmus. Iš tų sekcijų ilgainiui galėjo išsivystyti atskiri Akademijos skyriai bei institutai, kuriuos buvo siūlęs K. Pakštas.

4. *Nauji darbai naujose sąlygose.* — Akademija, po priverstinės tylos, kuri užtruko 15 metų, vėl buvo atkurta. Tuo ypatingai rūpinosi St. A. Bačkis, tada Lietuvos pasiuntinys Paryžiuje. Pirmasis pasitarimas, įvykęs 1954. XII. 30 d. Romoje, sudarė reorganizacinę komisiją. Ši paruošė atsišaukimą spaudai ir atskiriems asmenims, datuotą 1955. II. 16 d. Tų metų kovo 5 d. buvo pertvarkyti ir papildyti, pagal naujas darbo sąlygas, Akademijos įstatai. Sekančiais metais balandžio mėnesį buvo pravesti valdybos rinkimai.

Atkurtos Akademijos pirmininku, iš eilės ketvirtuoju, buvo išrinktas vysk. V. Padolskis Romoje. Jo ir valdybos rūpesčiu 1956 m. spalio mėnesį Akademija buvo įteisinta Italijos valdžios įstai-gose. Valdyba ryžosi skubiai šaukti IV suvažiavimą; paruošiamiesiems darbams vadovavo komisija iš Z. Ivinskio, L. Tulabos, J. Vaišnoros. Suvažiavimas įvyko 1957 m. spalio 2-4 d. Romoje. *Suvažiavimo Darbus* ėmėsi redaguoti A. Liuima S. J.⁴⁴.

Akademija 1958 m. išleido stambų J. Vaišnoros, M. I. C., paruoštą veikalą *Marijos garbinimas Lietuvoje*. Kiti du veikalai — Z. Ivinskio *Merkelis Giedraitis ir jo laikų Lietuva* ir *Lietuvos vyskupu reliacijos Šv. Sostui* dar laukia savo leidimo eilės. Pastarasis yra pirmas lietuvių istorikų bandymas tremityje leisti savus istorijos šaltinius; tai buvo planuota jau I suvažiavime, istorikų sekcijoje.

Akademijos įstatai buvo įpareigoję valdybą leisti metraštį. Apie tai nuo atsikūrimo galvojo ir abi naujosios valdybos. Metraštis dar

⁴³ Plg. K. B. Kz., III L. K. *Mokslininkų ir mokslo mėgėjų suvažiavimas*, žr. *Židinys*, XXIX (1939), 393-395 psl.

⁴⁴ Plačiau apie atkūrimą žr. *Suvažiavimo Darbus IV*, Roma 1961, 286-287 psl.

nėra pasirodęs, bet išsiaiškinta materialinės galimybės jį leisti⁴⁵. 1959 m. rudenį pradėta metraščiui rinkti medžiaga (straipsniai).

Romoje padarytas reikšmingas bandymas išeiti Akademijai į užsieniečių tarpą. Gregorianumo universitete 1958 m., lapkričio 30 d., buvo suruošta vieša J. Ereto paskaita apie St. Šalkauskį tema *Il camino del pensiero di Vladimir Solovjov verso l'Occidente - Solovjovo minčių kelias į vakarų Europą*.

Prie Akademijos 1959.V.22 d. nutarta steigti Centrą dokumentiniai medžiagai apie religinę padėtį Lietuvoje rinkti. Tam reikalui sudaryta komisija iš V. Balčiūno, J. Vaišnoros, M. I. C., V. Mincevičiaus, kuriai vadovauja prel. L. Tulaba.

Tų metų pabaigoj (1959.XII.27) praveisti naujų narių mokslininkų rinkimai ir jais išrinkta: J. Gravrogkas, J. Grinius, A. Liuima ir A. Salys. Prie Akademijos 1961.I.4 d. įkurta istorijos mokslų sekcija. Šios sekcijos iniciatyva 1961 m. paruoštos dvi viešos paskaitos Romoje: Z. Ivinskio apie Žalgirio mūšio reikšmę ir J. Vaišnoros — apie tautinio atgimimo pradininką Petrą Kriaučiūną. Antrieji korespondenciniai rinkimai, praveisti 1961 liepos mėn., papildė narių — mokslininkų skaičių šiais: A. Maceina, J. Pikūnu, P. Rabikausku, S. Sužiedėliu, S. Yla.

Reikšmingiausias atsikūrusios Akademijos gyvastingumo ženklas yra suvažiavimai. Šis pastarasis suvažiavimas yra lyg bandymas perkelti Akademijos svorį į J. A. V., kur daugiau akademinųjų jėgų ir eventualaus jų prieauglio. Apie tai galvodama, Akademijos valdyba jau 1956 m. svarstė naujų Akademijos Židinių steigimą ir tuo reikalu planavo direktyvas⁴⁶. Pirmasis židinys J. A. V. Valdybos buvo patvirtintas 1956.X.17 d. Tai buvo Chicagos židinys, persiformavęs iš Mokslinių Studijų Klubo. (Antrą tokį židinį ketinta sudaryti Bostone)*. Chicagos židiniui teko didžioji naštos dalis ruošiant pirmąjį Akademijos suvažiavimą J. A. V.

Akademijos ateitis jau ir seniau buvo siejama su J. A. V. lietuvių katalikų inteligentų įnašu. Ta prasme įsidėmėtini A. Jakšto

⁴⁵ Plg. L. K. M. Akademijos Centro Valdybos bendraraštį nariams iš 1959. I. 11 d.

⁴⁶ Iš Z. Ivinskio pranešimo V suvažiavime (žr. toliau 604 psl.). Židinių veiklą aptaria naujieji įstatai 14-17 paragrafuose.

* Beredaguojant šią *Suvažiavimo Darbų* tomą, Bostono židinys, Naujosios Anglijos židinio vardu, Akademijos Centro Valdybai pavedus, buvo įkurtas dr. Juozo Girniaus rūpesčiu 1963 m. gegužės 18 d. Tos pačios Valdybos įgaliojimu New Yorko židinį suorganizavo kun. dr. Vladas Jeskevičius, S. J., 1962 m. gruodžio 15 d. Panašiai prof. dr. Justinas Pikūnas Detroito židinį 1964 m. vasario m. 9 dieną, o kun. dr. Feliksas Jucevičius organizuoja Akademijos židinį Montrealyje. Kitų židinių steigimu tebesirūpina Akademijos Centro Valdyba. (Redaktorius A. Liuimos, S. J., prierasas).

žodžiai, pabrėžti Akademijai vos įsikūrus: « Reiškiamo giliausi pasitikėjimą, jog sujungtomis Lietuvos ir Amerikos katalikų inteligentų spėkomis pavyks naujai įkurtąją L. K. M. Akademiją ne tik pastatyti ant kojų, bet ir pagaminti jai patogių sąlygų tolimesniems kilniems jos darbams »⁴⁷.

IV. AKADEMIJOS ‚PERSONALAS‘

Pradėję nuo Akademijos idėjos, ryškinę jos charakterį, pavaizdavę jos veiklą, nūnai bandykime sustoti ties asmenimis, kurie Akademiją kūrė, ugdė ir jos kelią bandė įprasminti mūsų tautoje. To nepadarę, paliktume spragą Akademijos pilnumos vaizde. Kita vertus, galvodami apie Akademijos ateitį, ypač apie jos priešauglį, turime pareigos neužmiršti tų, kurie Akademiją atvedė ligi dabarties.

Akademijos « personalą » tektų skirti į tris kategorijas: vadovus, narius ir rinkinius atstovus.

1. *Vadovai*. — Pirmuoju pirmininku, berods, derėjo būti A. Dambrauskui-Jakštui, vienam iš Akademijos steigėjų, kaip vilniškės L. M. Draugijos pirmininku ligi savo mirties buvo jos steigėjas J. Basanavičius. Šiedu vyrai anais laikais buvo labiausiai iškilę ir tinkamiausi vadovauti tokioms kultūrinėms institucijoms. Juodvieju nuopelnai, J. Tumo palyginimu, tautinėj srity būtų gal kiek svyravę, kultūrinėj srity — mažų mažiausiai lygūs, o visuomeninėj Dambrausko net pranašesni⁴⁸. Tačiau Akademija pasirinko pirmuoju savo vadovu kitą pranašų asmenį — J. Skvirecką, tuometinį Žemaičių pavyskupį, žinomą skripturistą ir šv. Rašto vertėją į lietuvių kalbą, vėliau pirmąjį Lietuvos bažnytinės provincijos metropolitą. J. Skvireckui teko pirmininkauti palygint trumpą laiką, nuo įsikūrimo ligi 1926 m. Kiti pirmosios valdybos nariai buvo: du vicepirmininkai — Pr. Dovydaitis ir St. Šalkauskis, sekretorius M. Reinsys, išdininkas L. Noreika, knyginkas archyvaras Alfr. Sennas. Pirmąją revizijos komisiją sudarė: A. Grigaitis, L. Bistras, K. Jokantas⁴⁹. J. Skvirecko kadencijoje ligi 1925 m. « Akademijos darbuotėje dalyvavo » ir Pr. Būčys, « vienu tarpu buvęs tos Akademijos valdyboje »⁵⁰.

⁴⁷ A. JAKŠTAS, *Lietuvių Katalikų Mokslo Akademiija*, žr. *Draugija*, I (nauja serija 1923), 39-40 psl.

⁴⁸ Plg. A. DAMBRAUSKAS-JAKŠTAS, *Užgesę žiburiai*, Kaunas 1930, V psl.

⁴⁹ A. JAKŠTAS, *Lietuvių Katalikų Mokslo Akademiija*, žr. *Draugija*, I (nauja serija 1923), 35 psl.

⁵⁰ PR. BŪČIO *Atsiminimai*, 200 psl.

Po Skvirecko antruoju pirmininku buvo išrinktas A. Dambrauskas - Jakštas. Jam teko vadovauti ilgiausias ir vaisingiausias Akademijos tarpsnis — ligi 1938 (jo mirties) m. Kiti valdybos nariai buvo: sekretorius — Pr. Penkauskas (po M. Reinio), o nuo 1933 m. P. Malakauskas, išdininkas A. Gylys ligi 1934 m., po to Ig. Skrupskelis, knygininkas keletą metų (ligi savo mirties) J. Tumas-Vaižgantas, vicepirmininkai liko tie patys — Pr. Dovydaitis ir St. Šalkauskis — su įtarpu 1929-1933 m., kada juos pakeitė Bl. Čėsnyš ir berods K. Pakštas.

Trečiuoju pirmininku, A. Jakštui 1938 m. mirus, buvo išrinktas St. Šalkauskis. Į jo valdybą įėjo antruoju vicepirmininku J. Eretas, sekretorium Z. Ivinskis; savo pareigose liko Pr. Dovydaitis ir Ig. Skrupskelis.

Pagyvėjęs Akademijos veiklai, ypač nuo 1933 m., valdybai prireikė techniškųjų reikalų vedėjų. Jų tarpe randame Ig. Skrupskelį, Pr. Mantvydą, J. Girnių (?), A. Strabulį, Vyt. Mačernį.

Atkurtos Akademijos pirmoj valdyboj, be pirmininko — vysk. V. Padolskio, buvo: Z. Ivinskis — vicepirmininkas mokslo reikalams, J. Vaišnora, M. I. C. — vicepirmininkas administracijos reikalams, A. Liuima, S. J. — sekretorius, prel. L. Tulaba — išdininkas ir kun. V. Balčiūnas — archyvaras.

Antroji, iš eilės penktoji valdyba, išrinkta 1959 m. vasarą, pirmininko pareigas patikėjo Gregorianumo universiteto profesoriui Antanui Liuimai, S. J. Jo talkininkais tebėra: Z. Ivinskis — I vicepirmininkas, J. Vaišnora, M. I. C. — II vicepirmininkas, kun. Vyt. Balčiūnas — sekretorius, Pr. Brazys, M. I. C. — išdininkas ir prel. L. Tulaba — archyvaras. Reikalų vedėju pakviestas kun. R. Krasauskas*.

2. *Nariai ir jų kategorijos.* — Kiek Akademija turėjo narių Lietuvoje, skaitant penkias jų kategorijas — mokslininkus, mėgėjus, korespondentus, rėmėjus ir garbės narius — šiandien, neturint protokolinės medžiagos, sunku pasakyti. Į uždarus mokslininkų susirinkimus A. Jakšto bute rinkosi iš Kauno, Dotnuvos, Marijampolės apie 30-40 narių. Į suvažiavimus lankėsi tarp 400-500 asmenų. Pirmajame suvažiavime aktyvių dalyvių buvo 180, o svečių 200⁵¹.

* Šeštoji valdyba, išrinkta 1962 metų rudenį, pasidalijo pareigomis šitaip: kun. A. Liuima, S. J. — pirmininkas, prof. dr. Z. Ivinskis — I vicepirmininkas, kun. dr. J. Vaišnora, M. I. C. — antrasis vicepirmininkas, kun. dr. P. Rabikauskas — sekretorius, kun. dr. Pr. Brazys — išdininkas ir msgr. dr. V. Balčiūnas — archyvaras. Reikalų vedėju pasiliko kun. R. Krasauskas. (Redaktorius prierasas).

⁵¹ Plg. *Rytas*, 1933 m., 48 nr.

Tremty 1956 m. metais būta 86 narių, o 1959 — 94; šie buvo pasi-skirstę 9 kraštuose, daugiausia J. A. V. ir Italijoje⁵². Pravedus naują registraciją, 1961.IV.18 d. narių turėta 116; iš jų apie 80 J. A. V. bei Kanadoje ir 34 Europoje.

Visi nariai, nežiūrint kategorijų, Akademijai buvo svarbūs, nors ne visų lygios buvo teisės ir pareigos, o ypač nelygus vaidmuo, žiūrint tiesioginių Akademijos tikslų. Mokslo kūrybos atžvilgiu ver-tingi galėjo būti garbės nariai, nes pagal įstatų 4 paragrafą jie turėjo būti pasižymėję ypatingais nuopelnais kurioje nors mokslo srityje, arba nusipelnę lietuvių tautai, arba labai daug gera padarę aukomis ar darbu Akademijai. Iš tokių Lietuvoje buvo rasta, be-rodas, vienas A. Dambrauskas-Jakštas, pakeltas garbės nariu 1933 m. I-ojo suvažiavimo proga. Nežinia kodėl Akademia laikėsi taktikos neieškoti garbės narių iš kitų tautų žymesnybių, kaip tai darė vilniškė Lietuvių Mokslo Draugija, bent savo veiklos pradžioje. Ar tai reikia laikyti jos kuklumu, gal uždarumu, ar stačiai apsileidimu? Tremty į šią narių kategoriją, ypač mokslinių ar lietuvių tautai nuopelnų požiūriu, taip pat dar nepažiūrėta. Lieka tenkintis lietuviais, kurie Akademijai nusipelno žymesne parama. Iš tokių garbės nariais pakelti: 1959 m. prel. Pr. M. Juras ir 1961 m. V suvažiavimo proga — kun. J. A. Karalius ir inž. A. Rudis.

Narių remėjų ir mokslo mėgėjų kategorijos buvo tapatiškos metinio mokesčio atžvilgiu; praktiškai jos buvo artimos mokslo kvalifikacijų požiūriu; pirmieji turėjo būti baigę bent gimnaziją. Kiek jų buvo Lietuvoje, sunku pasakyti. Tremtyje šios dvi narių kategorijos lyg ir atkrito. Pirmieji glaudžiasi į kitas kultūrinės organizacijas, antrieji, jei pasitaiko, įsilieja į garbės narių kategoriją. Praktiškai lieka trys kategorijos: nariai, garbės nariai ir mokslininkai.

Mosklininkai sudarė ir sudaro Akademijos branduolį. Jais, pa-gal įstatus (sen. 5 paragrafą) galėjo būti «tie lietuviai katalikai, kurie tebėra ar yra buvę aukštųjų mokyklų profesoriai arba yra pasižymėję mokslo darbais». Aišku, ne visi profesoriai yra pasižy-mėję kokiais ypatingais mokslo darbais ar didesniu kūrybiškumu kultūros baruose. Dėl to nuo 1933 m. pradėta atrinkti ir atžymėti labiau nusipelnčius. Iš to susidarė lyg ir atskira narių mokslininkų, vadinamų «akademikais», kategorija.

3. *Nemirtingieji*. — Akademia turėjo rinktinių akademikų, kurių, norėdami, nepajėgtume šiuose rėmuose plačiau apibūdinti, o

⁵² Plg. L. K. M. Akademijos Bendraraštį, 1 nr., iš 1959.XI.30 d.

ypač pakenčiamai įvertinti. Galime tik suminėti keletą porų, įdomių savo panašumais arba skirtybėmis.

Imkime Akademijos pradininkus — Praną Būčį ir Aleksandrą Dambrauską, abu profesorius jau Petrapilio Dvasinėj Akademijoje. Pirmasis dar buvo šios Akademijos 1913-1915 vicerektorius, dviem atvejais ėjęs ir rektoriaus pareigas. Abu Lietuvos universiteto profesoriai. Pastarasis garbės profesorius ir dvigubas garbės daktaras, o pirmasis ir šio universiteto 1924-1925 mokslo metų rektorius. Abu eruditai enciklopedinės apimties, klasikinių, slavų ir pagrindinių vakarietinių kalbų mokovai; žymiausi mūsų apologetai-teologai; šakoti ir gausūs savo raštais įvairiose srityse. Abu ne tik mokslininkai, bet ir publicistai, net literatai. Būčys redagavo dienraščius (*Draugą* 1918-20, *Laisvę* 1921), *Jakštas* — žurnalus ir laikraščius. Pastarasis buvo dar poetas ir žymus literatūros kritikas, pirmasis epikas, bandęs šį talentą pritaikyti mokslo populiarizacijoje ir apologetikoje⁵³. Abu Lietuvos kultūroje išvarė gilius barus, tik dar tebėr neišvertinti monografijomos. Akademiją abu kūrė, jos charakterį ryškino; pirmasis parūpino lėšų ir buvo valdyboj, antrasis pirmininkas 12 metų (ligi mirties). Už nuopelnus mokslui, tautos kultūrai ir Akademijai *Jakštas* 1933 m., o Būčys — 1936 m. pakelti į akademikus.

Stabtelkime ties hierarchijos spalvingaisiais, Kauno ir Vilniaus arkivyskupais — Juozapu Skvirecku ir Mačislovu Reiniu, skripturistu ir psichologu. Jie abu buvo tos pačios Petrapilio Akademijos auklėtiniai (pastarasis ir Vakarų universitetų); abu to paties Teologijos-Filosofijos fakulteto profesoriai, pirmasis vėliau fakulteto kancleris, o antrasis katalikų universiteto rektorius nominatas. Pirmasis užsidarė, kaip kalinys, ir 40 metų pašventė Šv. Rašto vertimui. Antrasis tiek pat geriausių metų neprisėdo nei vienoj vietoj, nei prie vieno darbo, išskyrus du atveju, kai bolševikai jį pasodino į kalėjimą, antruoju atveju ir numarino. Reinys keliavo iš vietos į kitą, kviečiamas ir skiriamas, bet neišleido, kaip ir Skvireckas, plunksnos iš rankų. Vieno vertimų ir originalių raštų susidarytų keletas tomų, kaip ir antrojo. Minties originalumu gal abu nematuotini, bet darbštumu panašūs. Vienas pastatė sau paminklą įkvėptu Žodžiu, perduotu sava kalba, antras — mokslinės minties perteikimu įvairiomis ilgesnėmis ir trumpesnėmis studijomis. Pirmas dėl žodžio linkęs užsimušti, kol jį suras, ir neatsižadėti jokia

⁵³ Savo *Atsiminimuose* (188-189 psl.) Pr. Būčys rašo: «Esu daręs ir šiokių tokių literatūros bandymų. Poezija man niekad nesisekė, bet prozoje esu bandęs smulkių literatūrinių dalykų, daugiausia kalendoriuose ir laikraščiuose. (*Drauge* tilpo dvi novelės). Tai rūšiai priklauso ir apologetinio turinio *Rapukus kaupiant*. Dažnai svajojau tuos visus niekniekius surinkti į vieną knygelę».

kaina. Antrajam žodis buvo paprasta priemonė. Savo stiliaus abu neturėjo, o antrasis nei geresnio sakinio. Abu buvo Akademijos pirmūnai, pirmosios valdybos nariai — pirmininkas ir sekretorius. Pirmasis vėliau sekė Akademijos darbą iš tolo, o antrasis visą laiką buvo gyvas narys ligi paskutinio Akademijos uždarymo momento, netgi skubėjęs gelbėti, kas dar buvo galima. Skvireckas buvo pakeltas (berods 1933 m.) į Akademijos garbės pirmininkus, o Reiny — 1939 m. į akademikus.

Trečioji tipiškų priešybių pora — Pranas Dovydaitis ir Stasys Šalkauskis. Abu buvo to paties A. Dambrausko-Jakšto dvasiniai vaikai, jo išvesti viešumon, įdrašinti, globoti, ne kartą ir tikslinti. Jie lyg du broliai pasidalino vieno tėvo talentus: Dovydaitis enciklopedinį Jakšto plotį, Šalkauskis sintetinį gylį. Pirmasis buvo panašus kirstukas, polemistas, apologetas, kaip Jakštas. Antrasis kuklus, paprastas, kaip Jakštas, panašus jam kultūros mostu ir problemų išvėlgimu. Abu baigė teisę Maskvoje ir nuėjo į kitas mokslų sritis, kiekvienas savu keliu ir savu būdu. Dovydaitis operavo plačia, sunkia ir dažniausiai ne sava medžiaga; kirto iš jos gabalus ir ritino tiesiai į spaustuvės volus. Šalkauskis šlifavo, lygino, sintetino kiekvieną medžiagą ir tik dalį paleido viešumon. Abu to paties fakulteto profesoriai, pastarasis ir V. D. Universiteto rektorius. Abu ateitininkų vadai, pastarasis ir Ateitininkų Federacijos vadas. Abu Akademijos valdybos ilgamečiai vicepirmininkai, pastarasis ir pirmininkas. Ir vis dėl to, kur tik jieduėjo kartu, Dovydaitis buvo minimas, gerbiamas, skelbiamas pirmuoju. Tokia, rodos, buvo nerašyta protokolinė tvarka. Ar dėl Šalkauskio didesnio kuklumo? Greičiau dėl to, kad Dovydaitis dešimčia metų anksčiau išpilietino mūsų tautos gyvenime savo mokslo ir visuomeniniais darbais. Akademią pagerbė jiedu vienu metu, kartu su jų «tėvu» Dambrausku, pakeldama (1933) į pirmuosius akademikus. Dar kartą ir vėl abu sykiu Akademią pagerbė juodu III suvažiavime jų amžiaus sukakčių proga.

Nelygūs amžiumi ir kitais požiūriais kiti du Akademijos nariai ir valdybininkai — Juozas Tumas-Vaižgantas ir Kazys Pakštas. Bet jiedu buvo rytiečiai augštaičiai, uteniškiai, panašūs temperamentu, kultūrine dinamika, tautiniu romantizmu. Abu ateities prognozėninkai, planų kūrėjai dabarčiai, bet visa širdim atviri praeičiai — vienas artimajai, antras tolimajai. Tumas teologas tapęs publicistu, beletristu, literatūros istoriku, o Pakštas — «rašytojas, tapęs geografu»⁵⁴. Abu originalios fantazijos, minties, žodžio, stiliaus; abu

⁵⁴ Plg. BEN. BABRAUSKO straipsnį, *Draugas*, Kultūrinis priedas, 1960. X.24 d.

kalbėtojai ir universiteto dėstytojai. Tumas gausus visokiais raštais, skubus kaip Dovydaitis viską atiduoti spaudai. Pakštas mažiau produktyvus ir labiau ribotas savo geopolitikos sritimi. Akademija nespėjo pagerbti savo judraus nario J. Tumo, nes šis mirė pusmetį anksčiau prieš II suvažiavimą, tačiau jam buvo skirta akademinė popietė III suvažiavime. Pakštas buvo pakeltas į akademikus III suvažiavime; ketino dalyvauti ir paskaitą skaityti V suvažiavime, bet jo nebesulaukė.

Akademija galėjo didžiulis ypatingai savo istorikais — A. Alekna, Pr. Penkausku, J. Totoraičiu, A. Šapoka, nekalbant apie gyvuosius. Nė vieno iš minėtųjų ji neatžymėjo ypatingu pagerbimu, išskyrus akademinį paminėjimą Alekno II suvažiavime.

Būtų minėtinas ne vienas dėl savo nuopelnų iš gyvųjų ir nūn veikliųjų Akademijos narių, tačiau pro du tikrai negalima praeiti. Kiti, jei jungėsi į Akademiją, jei turtino savosios kultūros lobyną, tai rodos tokia buvo natūrali jų pareiga. Bet du, kuriuos norime priminti, tokios pareigos neturėjo. Tai du «Šveicarijos lietuviai», kaip kažkas pavadino, būtent — Juozas Eretas ir Alfredas Sennas. Galėjo jie jungtis į savąją *Gesellschaft für Katholische Wissenschaft und Kunst*, įkurta devyneta metų anksčiau nei Pr. Būčys siūlė kurti šią Akademiją, bet jie pasirinko mūsiškę. A. Sennas, atvykęs docentauti į Lietuvos universitetą, įsijungė į Akademiją ir buvo pirmosios valdybos knyginkas-archyvaras. J. Eretas, profesoriaudamas tame pačiame universitete, pasidarė judriausias organizacinis Akademijos ratukas: *Žymesnybių žodyno* redaktorius, pirmųjų trijų suvažiavimų organizatorius, *Suvažiavimo Darbų* redaktorius, paskutiniosios (prieš uždarant Akademiją) valdybos vicepirmininkas, ir pastarųjų dviejų suvažiavimų paskaitininkas, pradinio piūvinio veikalo *Katalikai ir mokslas*, tilpusio I suvažiavimo *Darbuose*, autorius. Kai daugis Akademijos narių patys veržėsi į Vakarus ir Šveicarijoje (Friburge) pasiruošė mokslo darbui, tai Sennas ir Eretas, atvykę iš ten, pasidarė mūsų dalininkais amžinose tautos pastangose veržtis savo dvasia iš supančių Rytų kultūros į mums artimesnę vakariečių. J. Eretas buvo pakeltas į akademikus II suvažiavime, o A. Sennas dar laukia savo eilės.

Kitas svetys iš Europos — Zenonas Ivinskis turi ypatingą privilegiją iš gyvųjų būti nūn minimas. Jis gimė tais pačiais metais, kaip ir šios Akademijos idėja, buvo paskutiniosios valdybos Lietuvoje sekretorius ir dabar paskutinių dviejų valdybų I vicepirmininkas. Kaip mūsų Akademijos idėja, savo kilme, yra susieta su tarp-tautinės Katalikų Mokslo Akademijos įsikūrimu, taip dabartinis mūsų Akademijos I vicepirmininkas sietinas su anos Akademijos pirmuoju pirmininku Liudviku Pastoru. Šis austras buvo pirmasis

iš pasauliečių įsibrovėlis į Vatikano archyvų gelmes, kaip nūn Ivinškis — pirmasis iš lietuvių. Akademija, lyg pramatydama šiuos jo nuopelnus pirmyn, jau 1939 m. III suvažiavime pakėlė jį, jauniausią, į savo akademikus.

BAIGIAMOSIOS PASTABOS

Keičiasi sąlygos ir ne kartą dar keisis, bet Akademija, kaip mosklo jėgų bei pastangų telkinys, negali prarasti savo reikšmės. Jos darbo tęstinumas būtinas. Būtina ir tam darbui jėgų mobilizacija, jeigu norime išlaikyti kultūrinės tautų rungtynes.

Katalikų Mosklo Akademijos reikšmė, kaip matyt iš apibudinto jos charakterio, yra savaike didelė. Juo labiau ji reikšminga dabar, kada laisvieji lietuviai neturi kitos panašios mokslų institucijos, o pavergtųjų tautiečių Mokslo Akademija palenkta sovietinei politikai ir ateistinei propagandai.

Kalbant apie reikalingą klimata Akademijos darbui ypač mūsų sąlygose, būtų įsidėmėtini K. Pakšto žodžiai, pasakyti III suvažiavimo proga: « Pas mus daugiau rūpi diplomai, negu mokslas. Bet tai nereiškia, kad nebūtų mokslinės nuotaikos. Ji yra ir ją galima dar pakelti. Bet mokslas, kaip aukštesnioji kultūros piramidės dalis, reikalinga švelnesnės globos, atidumo ir rūpestingumo »⁵⁵.

Oficiali viršūnių globa neatsirado šiam reikalui Lietuvoje, kada turėjome savo valstybę. Juo labiau jos netenka laukti iš kurių nors viršūnių dabar. Akademijos patirtis rodo, kad visada atsiras privati pagalba, bent tam tikrais ribotais atvejais. Mokslo alkis gimsta ne iš materialinio pertekliaus, taip ir mokslo vaisiai. Be ypatingos globos prasiveržė į mokslų aukštumas ne vienas Akademijos narys, tikėkimės, šio veržlumo nepritrūks ir naujoms kartoms.

Lietuva ir lietuviai ilgą laiką naudojosi kitų tautų mokslo kūrybos vaisiais. Per tiek laiko susikrovė ir nemaža skola, kurią turime po truputį išlyginti. Nesvarbu, kokia forma ir koku pajėgumu įsijungsime į mokslų kūrybą, bet negalime galvoti tartum ši pareiga mūsų mažos tautos visai neliestu. Nors ir neturime daug jėgų ir tinkamų sąlygų, nors ir nežinome, kas išaugs iš mūsų pastangų, tačiau turime parenti žemę ir brandinti viltį, kad dirbame ne veltui. Kiekvieno darbo vaisiai subręsta tik patvarume.

Svarbiausia mūsų pačių tautos kultūrinis brendimas. Šimtmečiais mūsų tautos dėmesys buvo sutelktas į politinės galybės ugdy-

⁵⁵ XX *Amžius*, Mokslo ir meno priedas, 1939 m., 46 nr.

ma, apleidžiant kitas sritis, o ypač kultūrinę. Net kuriant L. M. Draugiją ir šią Akademią buvo susirūpinimo, jog inteligentinių jėgų dėmesys daugiau krypsta į politinį ir ekonominį sektorių. Išlyginti tautos brendimo pusiausvyrą, skiriant deramą vietą mokslui ir kultūrai, būtų ir patriotinė mūsų pareiga⁵⁶.

STASYS YLA

Putnam, Conn., J. A. V.

⁵⁶ Prie šios minties plačiau buvo sustojęs jaunas mokslininkas, Akademijos narys, Pr. MANTVYDAS, vertindamas I Akademijos suvažiavimą, plg. *Židinys*, XVII (1933), 254-266 psl.

LITAUISCHE KATHOLISCHE AKADEMIE DER WISSENSCHAFTEN

EIN RÜCKBLICK AUF DEN ZURÜCKGELEGTEN WEG

VON

Prof. STASYS YLA

Zusammenfassung

Die Idee einer eigenen litauischen katholischen Akademie der Wissenschaften wurde seit dem Jahre 1908 vielfach vorgeschlagen und erörtert. Sie konnte jedoch erst nach dem ersten Weltkrieg, im Jahre 1922, in der damals vorläufigen Hauptstadt Kaunas verwirklicht werden. Im ersten Jahrzehnt nach der Gründung blieb die Tätigkeit der Akademie hauptsächlich auf den Kreis ihrer Mitglieder beschränkt und war noch nicht nach verschiedenen Wissenschaftszweigen gegliedert. Seit 1933 begann man, wissenschaftliche Tagungen grösseren Umfangs zu veranstalten und zugleich innerhalb der Akademie für einzelne Wissenschaftszweige eigene Abteilungen zu gründen.

Während des zweiten Weltkrieges, der nach Litauen die sowjetische, die deutsche und dann wieder die sowjetische Besatzung und die Unterdrückung jeglicher Freiheit mit sich brachte, wurde die Fortsetzung der Tätigkeit der Akademie unmöglich gemacht. Da nach dem Kriegsende viele Akademiker sich im Exil befanden, haben sie sich entschlossen, die Ausübung der Tätigkeit der Akademie zu Rom wieder aufzunehmen. Seitdem werden wieder regelmässig wissenschaftliche Tagungen veranstaltet, dabei gehaltene Vorträge in der Schriftenreihe *Suvažiavimo Darbai*, veröffentlicht, sowie ein eigenes *Jahrbuch* und andere wissenschaftliche Werke herausgegeben.

In der Zeit ihres Wirkens im freien Litauen hat die Akademie die wissenschaftliche Fortbildung junger Akademiker durch die Verleihung von Stipendien unterstützt. Jetzt besitzt sie keine eigenen Fonds mehr und kann darum nicht Beihilfen für wissenschaftliche Arbeiten leisten. Sie muss sich jetzt allein mit den Mitgliedsbeiträgen sowie mit einigen privaten Spenden begnügen.

Die Litauische Katholische Akademie der Wissenschaften zählt zur Zeit mehr als 150 Mitglieder.